

Izvorni naučni rad
UDK 811.16'26:929Franko I.

Ljudmila VASILJEVA (Lavov)
Sveučilište Ivana Franka u Lavovu, Ukrajina
milav2000@yahoo.com

JEZIKOSLOVNA PODRUČJA INTERESA IVANA FRANKA: UKRAJINSKO-JUŽNOSLAVENSKE PARALELE

Svestrani talent Ivana Franka očitovao se u mnogim područjima znanosti i kulture. Danas imamo priliku proučavati 50 svezaka njegovih djela. Međutim, mnogi ne znaju da među tim raznolikim interesima I. Franka važno mjesto pripada lingvističkim problemima. I. Franko bio je dobro upoznat s važnim postignućima tadašnje opće i slavenske lingvistike. Međutim, lingvističke studije o međusobnim problemima koji su vezani za proučavanje djelatnosti Ivana Franka zauzimaju skromno mjesto. Interes Ivana Franka za jezična pitanja, kao i za probleme standardizacije jezika, temeljio se prvenstveno na složenoj sociolingvističkoj situaciji koja je u ono vrijeme nastala u Galiciji, kao i u drugim etničkim ukrajinskim zemljama. U tom smislu, potrebno je napomenuti da se I. Franko u ono doba suočio sa složenom jezičnom situacijom, koju je morao razumjeti da bi odredio svoj stvaralački put, svoju znanstvenu i društveno-estetsku i umjetničku koncepciju u vezi sa svim tim problemima. Još je manje poznato da u Frankovoj ostavštini nalazimo analizu jezičnih problema koji su se odnosili na čitav slavenski svijet. Upravo su te paralele pružile I. Franku zanimljiv materijal za znanstvene zaključke i generalizaciju. A slavenska ideja bila je važan faktor u određivanju duhovnih orijentacija ukrajinske inteligencije Frankova doba, kao i njezinih prethodnih generacija, što je, naravno, utjecalo na formiranje lingvističkih pogleda znanstvenika. Stoga niz teorijskih uopćavanja istraživača u panslavenskom kontekstu možemo smatrati univerzalnim obrascem za čitav slavenski svijet onoga doba.

Ključne riječi: *jezikoslovna područja interesa Ivana Franka; jezikotvorni procesi kod Slavena; formiranje jezika na narodnoj osnovi; pravopisni problemi faze standardizacije, crkvenoslavensko naslijeđe u razvoju jezika*

U određenom smislu, ukrajinska lingvistička znanost duguje „nepoznatom Franku“ (J. Malanjuk), jer su njegove lingvističke i kognitološke ideje stvorile u određenom smislu metodološku osnovu za nastanak ne samo ukrajinske lingvističke znanosti, već i modernog antropocentrizma, kognitivne lingvistike i teorije komunikacije (Яремко, 2021).

Važno je spomenuti i da se Franko kao znanstvenik-lingvist formirao pod utjecajem istaknutih predstavnika slavenske filologije (Panjko, 1992: 32): J. Dobrovskog (1753–1829), J. Kollara (1793–1852), V. Kopitara (1780–1844), P. J. Šafaříka (1795–1861), F. Miklošiča (1813–1891), V. Jagića (1838–1923). I. Franko je u više navrata posjetio Beč – važno znanstveno slavističko središte onog doba, gdje je upoznao mnoge velikane suvremene slavistike. Zahvaljujući svojim dugim slavenskim tradicijama, počevši od V. Kopitara i F. Miklošiča, a zahvaljujući i poznatom seminaru V. Jagića u Galiciji, Beč je imao prestižan status središta slavenske znanosti.

Razdoblje 19. stoljeća postalo je za Slavene razdoblje formiranja jezika na narodnoj osnovi. Jezikotvorni procesi koji su se širili Galicijom i drugim ukrajinskim zemljama obuhvatili su cijeli slavenski svijet. Opisujući tu situaciju, I. Franko je primijetio da su slavisti onog vremena izjavili: „Kad nam više nije suđeno da imamo jedan pisani jezik, onda smo dužni, osvrćući se na stare Grke, poduzeti sve da se naši jezici što više zbliže“ (Франко, 1981c: 74). Reformator srpskog jezika V. Karadžić (1787–1864), aktivisti hrvatskog nacionalnog preporoda – ilirizma (1835–1848) – L. Gaj (1809–1872), I. Derkos (1808–1834), S. Vraz (1810–1851), I. Mažuranić (1814–1890), P. Preradović (1818–1872), imali su važnu ulogu u standardizaciji jezika Srba i Hrvata.

Kada se u Hrvatskoj i Slavoniji 1930-ih i 1940-ih pojavio Ilirski pokret, čiji su se ideolozi borili za književno i jezično ujedinjenje Južnih Slavena, Petar II. Petrović-Njegoš bio je njegov strastveni pristalica. Vođe Ilirskog pokreta, Lj. Gaj, Lj. Vukotinović i drugi, smatrali su Južne Slavene, uključujući Crnogorce, potomcima Ilira. Vjerovali su da kulturno jedinstvo treba poslužiti kao preduvjet za političko ujedinjenje stvaranjem Kraljevine koju bi činile Hrvatska, Slavonija i Dalmacija i to bi bio prvi korak prema formiranju jugoslavenske federacije kao posebnog entiteta unutar Habsburške Monarhije. Metropolit Petar Petrović-Njegoš u to vrijeme nije razvio dokumentirani politički program u vezi s formiranjem ujedinjene jugoslavenske države, ali se zdušno odazvao na sve pokušaje usmjerene na ujedinjenje Južnih Slavena. Stoga se pridružio Ilirskom pokretu i, podržavajući južnoslavensku politiku srpske vlade, stupio je u pregovore o zajedničkoj borbi protiv Osmanskog Carstva i stvaranju savezne države. Crnogorski metropolit Petar II. Petrović-Njegoš bio je jedan od prvih pristalica jedinstva južnoslavenskih naroda.

Obratimo pažnju na neke univerzalne procese koji se odnose na formiranja slavenskih književnih jezika u tom razdoblju. Borba za izbor određene vrste književnog jezika vodila se ne samo u obliku književnih i novinarskih polemika te administrativnih dekreta, već i kroz suparništvo različitih jezičnih oblika u književnim, novinarskim i znanstvenim djelima. Upravo u prednacionalnom razdoblju rivalstvo oblika s pojedinačnim okazionalnim ili privremenim oblicima doseglo je vrhunac, a smirivanje takvog rivalstva može se smatrati početkom funkcioniranja jedinstvenog književnog jezika.

Rješavanje kulturnih i povijesnih problema Hrvata, vezanih za probleme jedinstvenog jezika, koje se odvijalo u prvoj polovici 19. stoljeća, bilo je, kako je već navedeno, najvažnije pitanje u programu Iliraca. Važno je istaknuti da je Ivan Franko bio upoznat s problemima razvoja hrvatskoga jezika, naročito s činjenicom da je tijekom njegova formiranja došlo do konkurencije prednormi različitih književnih varijeteta temeljenih na čakavskom, kajkavskom i štokavskom narječju. Očito je bio svjestan jezičnih problema koje su Ilirci pokušavali riješiti. O tome svjedoči i njegova izjava: Lj. Gaj „...nastojao je okupiti sve Srbe, Hrvate i Slovence i stvoriti jednu ilirsku naciju s jednim pismom umjesto starijih partikularnih, poput dubrovačkog, hrvatsko-kajkavskog, hrvatsko-slovenskog u duhu Reljkovića itd...”¹ (Франко, 1981: 61).

U 19. stoljeću i u Srbiji se javila potreba za stvaranjem jedinstvenog jezika. Od kraja 16. do početka 19. stoljeća na srpskom tlu natjecale su se različite jezične varijante: slavenosrpski jezik (mješavina srpskih elemenata i crkvenoslavenskog jezika na istočnoslavenskoj osnovi – ukrajinska i ruska redakcija)²; narodni jezik (jednostavan srpski dijalekt, stiliziran prema porijeklu i preferencijama autora); i iskonski crkvenoslavenski jezik na istočnoslavenskoj osnovi.³

¹ Rast nacionalne samosvijesti Slovenaca i razvoj književnosti na slovenskom jeziku uvjetovali su stvaranje jedinstvenog književnog jezika u svim slovenskim regijama. Pedesete godine 20. stoljeća karakteriziraju dvije tendencije u stabiliziranju književne norme. Prva tendencija – slavenizacija (kroatizacija s elementima bohemizacije prema hrvatskom primjeru) slovenskog jezika – pod utjecajem spomenutih ideja Iliraca (tu je tendenciju podržavao i F. Miklošić) – nije bila uspješna. Ubrzo je pobijedila tendencija koja je predstavljala „najbolji oblik konsolidirane slovenske norme, koja sadrži etimološki opravdane (južno)slavenske elemente“ (Sesar, 1996: 123). Pedesetih godina 19. stoljeća učinjeni su prvi pokušaji stvaranja standardiziranog književnog jezika koji bi odražavao karakteristike živih makedonskih dijalekata. U ono vrijeme to nije bio zaseban književni jezik Makedonaca koji se formirao poslije, već jedinstveni književni jezik na narodnoj osnovi, razumljiv svim Slavenima Makedonije i Bugarske.

² Istraživačica L. Daškova smatra da je žanrovska stabilnost, koja je prevladavala na srpskim područjima, prvenstveno posljedica religijske orijentacije pisane srpske kulture (Дашкова, 1996: 31–41).

³ Poglavar srpske crkve, metropolit S. Stratimirović, naročito se zalagao za upotrebu slavenosrpskog jezika. Slavenosrpski jezik nazivao se različito: „slavenski“ (biskup Parfenij

Potrebno je napomenuti da nijedna od ovih varijanti nije bila standardizirana. Proučavajući književni jezik onog doba, srpski istraživač A. Mladenović došao je do zaključka da je od kraja 16. do početka 19. stoljeća funkcionirao „srednji“ književni jezik „slavenosrpski“ (taj se pojam spominje i u radovima A. Belića, M. Stevanovića (Младеновић, 1973: 50–58), a također u priručniku A. Milanovića (Милановић, 2004). Taj jezik, koji nije bio ni sasvim narodni, ni sasvim ruski (pod ruskim podrazumijevamo crkvenoslavenski na istočnoslavenskoj osnovi), bila je to neka mješavina tih dvaju jezika.

Istraživači srpskog književnog jezika, naročito I. Hrickat, daju sljedeću ocjenu ovog jezika: slavenosrpski jezik nije se oslanjao na vlastite norme, već na norme drugih jezičnih varijanti – srpske narodne, ruskog i crkvenoslavenskog jezika na istočnoslavenskoj osnovi. To ga je činilo donekle nejasnim i dalo je osnovu za tvrdnju da je, s jedne strane, postojao slavenosrpski jezik, iako je, s druge strane, to bilo teško utvrditi s lingvističkog gledišta (Грицкат, 1966: 55–67).

U vrijeme I. Franka u Galiciji se razvila složena jezična situacija. U 19. stoljeću vodila se borba između dva kulturna i politička pokreta – moskvofila i narodovoljaca, koji su podržavali različite jezične varijante. Postojali su: „jazičije“ – jezik koji su zagovarali moskvoфили, i narodni jezik, koji je bio kritiziran zbog provincijskog karaktera, budući da je stiliziran prema porijeklu i preferencijama određenog autora. I. Franko je podržavao narodni jezik, što je vidljivo iz njegovih sljedećih riječi: „U najvažnije grijehe galicijsko-rusinskih pisaca on (B. Grinčenko. – Lj. V.) ubraja i upotrebu provincijalizama“, tj. riječi „koje postoje samo kod nekih Lemka ili Hucula“ (Франко, 1891: 358), a ne postoje u drugim ukrajinskim zemljama. Citat: „Kako bi ti pjesnici trebali pravilno pisati kada im je zabranjeno koristiti takve narodne riječi kakve čuju oko sebe? Bi li svi morali putovati u Psel i Sulu da bi naučili ukrajinski jezik?“ (Франко, 1891: 358).

Iz navedenog proizlazi da su u 19. stoljeću Ukrajinci, kao i Južni Slave-ni, naročito Hrvati, Srbi, a i Crnogorci, rješavali isti važan problem – problem formiranja jedinstvenog jezika. Međutim, postojale su određene razlike u jezičnoj situaciji vezane za povijesnu osobitost razvoja tih naroda. Lj. Gaj je u prvoj polovici 19. stoljeća uspio ujediniti Hrvate u jezičnom smislu, dok je u Ukrajini, čak i u vrijeme I. Franka, pitanje jedinstvenog jezika za sve Ukrajin-ce ostalo neriješeno. I. Franko se tim pitanjem morao pozabaviti na drugačiji način i mnogo kasnije. Prema T. I. Panjko, učinio je to kao velik znanstvenik (Панько, 1992), „koji je savršeno uzeo u obzir povijesno jedinstvo života svog naroda u prošlosti i u budućnosti“ (Корнієнко, 1956: 74).

Pavlović i metropolit Pavao Nenadović, 1760), „slavenosrpski“ (Hristofor Žefaravič, 1741), „ilirsko-slavensko-srpski“ (Konstantin Filippidi, 1773) itd. – za razliku od domaćeg srpskog (Stevan Rajić, 1793) (Васильєва, 2002: 52–55).

Jezična situacija u Ukrajini u vrijeme Ivana Franka u određenom smislu bila je tipološki slična situaciji kod Zapadnih Slavena; npr. u Češkoj, zbog dugotrajnog nepostojanja vlastite države, češki su jezik govorili uglavnom seljaci, jer je češka inteligencija bila germanizirana, pa je i ukrajinsku inteligenciju jako začudio „njezin“ jezični dualizam: „gente Ukrainus, nationale Russus (Polonus)“, odnosno: po porijeklu – Ukrajinac, po narodnosti – Rus ili Poljak. Ovaj problem trebali bi riješiti intelektualci. Njihova borba za oživljavanje jezika, obrazovanja i povijesnog pamćenja u prvoj fazi izgradnje nacije pridonijela bi buđenju nacionalne samosvijesti, kristalizaciji nacionalnog kulturnog identiteta, a zatim bi se, s povijesnom pravilnošću, uzdigla na višu razinu – od kulturnog do političkog samopotvrđivanja. Nije slučajno da se nacija naziva „politički organiziran narod“, „povijesni narod“ (Радевич-Винницький, 2013: 51), koji ima ili teži da ima vlastitu državu. Frankov plan modernizacije ukrajinskog društvenog života jasno ocrtava put transformacije od kulturnog naroda u politički organiziran narod – naciju, a pritom se velika očekivanja polažu „na ozbiljne, svjesne i čvrste ljude [kurziv – Lj. V.], pune ljubavi prema svom narodu i sposobne izraziti tu ljubav ne gromoglasnim frazama, već neumornim, tihim radom. Svaki narod i svako povijesno doba treba takve ljude, a veliko povijesno doba trebat će ih dvostruko više, kada će po prvi put u svom povijesnom postojanju cijela naša Ukrajina uživati barem malo potpune građanske i političke slobode“ (Франко, 1986: 409). Nije teško zaključiti da takvu slobodu narod može doživjeti samo u vlastitoj državi.

Jezični i kulturni razvoj Srbije i Hrvatske, kao što smo već spomenuli, bio je pod utjecajem njihovog dugotrajnog života u politički ovisnom položaju. Ta je činjenica dala I. Franku osnovu za brojne usporedbe jezičnih procesa u tim zemljama sa sličnim procesima u Ukrajini. Smatramo da je u vezi s tim potrebno usporediti tri važna pitanja, koja se odnose na: 1) formiranje književnog jezika na narodnoj osnovi, 2) rješavanje pravopisnih problema važnih za fazu njegove standardizacije, 3) ulogu crkvenoslavenskog naslijeđa u progresivnom razvoju jezika.

U djelu „Slavenska uzajamnost prema Janu Kollaru i sada“, analizirajući iskustvo međuslavenskih odnosa u njihovom progresivnom razvoju, I. Franko je došao do zaključka da se krajem 19. stoljeća odnosi među Slavenima više ne mogu ograničavati samo na prepoznavanje sličnih značajki u jezicima i književnostima. Znanstvenik je primijetio aktivnost svih Slavena u širenju međuslavenskih veza, u rješavanju političkih problema koji su se pojavili poslije, nakon objavljivanja programskog djela J. Kollara „O književnoj uzajamnosti između slavenskih plemena i dijalekata“. S obzirom na to, Franko je tvrdio: „...govoreći danas o slavenskoj uzajamnosti, nitko se ne bi usudio koristiti atribut „književni“, ne bi se usudio ograničiti tu uzajamnost

na samu književnost i filologiju, a isključiti politiku. Naprotiv, Slaveni su se tijekom tih 50 godina uvjerali da je nacionalni razvoj bez političkog razvoja gotovo nezamisliv te da duhovni i književni razvoj, iako obično prethodi razvoju političkih ideja i borbi, ipak tek uz potonje dobiva vitalnost i snagu te je obično njegov prethodnik, njegova priprema“ (Франко, 1981c: 64–65).

Znanstvenik je pokušao razjasniti pitanje rješavanja problema jedinstvenog jezika za Ukrajince, pronaći njegove korijene, oslanjajući se na iskustvo njemu poznatih Srba i Hrvata. U svojim djelima „Etimologija i fonetika...“, „Abecedni rat u Galiciji“ i drugima, posvetio se razdoblju 18. stoljeća, kada je ukrajinski jezik imao mnogo zajedničkih točaka s drugim južnoslavenskim jezicima, naročito sa srpskim. Kao važan faktor u ovom razdoblju ukrajinskog jezičnog razvoja, koji je negativno utjecao na prijelaz sa staroukrajinskog na moderni jezik na narodnoj osnovi, istaknuo je tešku sociolingvističku situaciju uzrokovanu teritorijalnom razjedinjenošću i kulturnom izolacijom Ukrajinaca. Prema I. Franku, upravo je to uzrokovalo situaciju kada je književni jezik na narodnoj osnovi funkcionirao samo u pisanom obliku, ne popunjavajući na vrijeme prazninu koja je nastala kao posljedica nestajanja književnih stilova. Stoga nije utjecao na društveni i kulturni život Ukrajinaca u to vrijeme (Franko, 1981d: 154, 184; Franko, 1987: 564–568, 585–586; Franko, 1984: 332, 338, 339).

U Frankovo doba sociolingvistička situacija u Ukrajini nije se promijenila, jer se „teritorijalna razlika govorne sfere velikog teritorija Ukrajine nastavila produbljivati ulaskom Dnjeparskog, Galicijskog, Bukovinskog i Zakarpatskog područja u različite države“ (Панько, 1992: 89).

Ivan Franko neprestano se koncentrirao na egzistencijalna pitanja: jezično stanje društva; funkcije jezika u komunikaciji; interakciju jezika i vladinih struktura; proučavanje manipulativnih strategija i taktika; jezik političara u komunikaciji s narodom i dr. I. Franko je jasno shvaćao da put Ukrajinaca prema organiziranoj političkoj zajednici prolazi kroz njihovo kulturno i jezično formiranje, kroz „nepolitičku kulturu“ kao manifestaciju nacionalnog.

Situacija je bila još teža u Pridnjeparskoj Ukrajini, gdje je „ukrajinski jezik kraljevskim dekretom udaljen čak i s javnih koncerata“ (Franko, 1984: 510). Unatoč tome, I. Franko savjetuje galicijskim piscima da se angažiraju na stvaranju jezika koji bi se temeljio na zajedničkoj ukrajinskoj osnovi: „Pisac najprije mora dobro ovladati jezikom svog naroda, i to ne jezikom jednog sela, jednog okruga ili jedne pokrajine, već jezikom koji je bio podjednako njegov vlastiti, razumljiv i jezikom koji su voljele sve regije, pokrajine i sela, jezikom koji je bio književni jezik škola i inteligencije“ (Франко, 1981a: 9).

Može se pratiti i zajedništvo s Hrvatima, čija je kulturna raznolikost početkom 19. stoljeća također bila uzrokovana dugotrajnom političkom izola-

cijom zbog državne raznolikosti (Habsburška Monarhija, Osmansko Carstvo, Dubrovačka Republika, Mletačka Republika). I ondje su pojedini dijelovi etničkog prostora bili prilično neovisna kulturna središta koja su stvarala vlastite književne jezike. Treba napomenuti da je u hrvatskom Saboru početkom 19. stoljeća službeni jezik bio latinski, baš kao i u galicijskom Sejmu – njemački. Predstavnici hrvatskog nacionalnog preporoda uspjeli su uvesti hrvatski jezik kao službeni u svim hrvatskim zemljama. To su učinili bez potcjenjivanja bogate književne baštine kajkavskog i čakavskog jezika, o čemu jasno svjedoči bogata književnost nastala na tim jezicima mnogo kasnije, u 20. stoljeću.

Stoga je razumljivo Frankovo razmišljanje u članku „Govorimo o vuku, recimo to u ime vuka“, u kojem znanstvenik izražava zabrinutost za očuvanje bogatog naslijeđa dijalekata, visoko cijeneći njihove raznolike elemente: „Narod sa svojim jezikom, običajima i kreativnošću, ne odstupajući od zajedničkog ukrajinskog temelja, ipak pokazuje mnoge nijanse koje se ne mogu zanemariti, na koje je teško ljutiti se. Nemoguće je uništiti ili prikriti te nijanse, a nije ni potrebno. Uostalom, ovo nije neko ukradeno dobro, već dobro stečeno plodonosnim radom, koje je iz nekog razloga stvoreno i mora biti u korist cjeline“ (Франко, 1891: 358).

Kao što vidimo, u Hrvatskoj, kao i u Ukrajini, svi dijalekti odavno imaju temeljno jednaku vrijednost kao manifestacija raznolikosti književne i narodne umjetnosti. Za razliku od predstavnika hrvatskog narodnog preporoda, koji su uspjeli prevladati dijalektalnu nejednakost, I. Franko je pitanje jedinstva književnog jezika odgodio za budućnost, jer je smatrao da u njegovo vrijeme ne postoje političke pretpostavke za stvaranje jedinstvenog jezika u cijeloj Ukrajini. O tome je pisao: „Želio bih baciti ciglu na temelj međusobnog razumijevanja između Ukrajinaca i Galicijanaca na jezičnom području i na taj način pridonijeti rješavanju jednog vrlo važnog pitanja – budućeg jedinstva i jedinstvenosti našeg književnog jezika, budućnosti, ponavljam, jer je sada još nemamo i iz očitih, vrlo važnih razloga ne možemo je imati“ (Франко, 1891: 357).

Srpska područja tijekom svog povijesnog razvoja također su bila dio dviju različitih država – Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Ondje, međutim, nije bilo regionalno oblikovanih književnih jezika, kao što je to bio slučaj kod Hrvata, već su se natjecale različite stilske jezične varijante (Васильева, 2002: 52–55). Ovdje se može uočiti određena sličnost s jezičnom situacijom u Galiciji: postojanje „jazičija“ i narodnog jezika.

Jezična situacija u Crnoj Gori bila je jednostavnija nego u spomenutim regijama, u Crnoj Gori je bilo znatno manje prepreka Karadžićevoj reformi. I usvajanje te reforme postalo je još jedan argument u prilog Karadžićevoj koncepciji. U Crnoj Gori nije trebalo u potpunosti mijenjati osnovu književnog jezika. Rusko-crkvenoslavenski, slavenosrpski i narodni elementi na tim

područjima nisu bili u međusobnoj „zavadi“, budući da je crkvenoslavenski jezik mnogo ranije počeo nestajati, a narodni elementi su se sve više širili. Vladike, osobito Petar II Petrović-Njegoš, koristili su po potrebi i ruskoslavenski i slavenosrpski jezik, kao i izraze iz tih jezika, koji su ipak usvojeni kao strane riječi (Остојић, 1996). Njegoš je, osim toga, i svojom pjesničkom aktivnošću i osobnim prijateljskim stavom prema Vukovim postupcima, pokazao svoju privrženost narodnom tipu jezika. Prijateljski stav prema narodnom tipu jezika bio je veoma karakterističan za njegovog strica Petra I. Petrovića, koji se s pravom smatra pretečom Vuka Karadžića u crnogorskim zemljama (Ivić, 1985). Važno je napomenuti da je Njegoš, u skladu s Vukovim načelima, pokazao izvanrednu važnost narodnog jezika i iskazao veliku naklonost prema njemu i narodnoj pjesničkoj tradiciji (Ivić, 1990).

Sljedeće pitanje, kojeg ćemo se dotaknuti u ovom istraživanju, jest rješavanje pravopisnih problema među Južnim Slavenima i Ukrajincima. U prvoj četvrtini 19. stoljeća V. Karadžić je u Srbiji počeo reformu s ciljem uspostavljanja jedinstvenog srpskog književnog jezika na narodnoj osnovi i novog fonetskog pravopisa. U tom nastojanju oslanjao se na podršku uglednog J. Kopitara. Bît Karadžićevih nastojanja bila je poznata I. Franku. S obzirom na uspješan tijek pravopisne reforme u Srbiji, kao i oslanjajući se na iskustvo drugih Slavena, znanstvenik je ustvrdio da u svojim nastojanjima da objavljuju knjige na narodnom jeziku, Ukrajinci u Galiciji 20-ih i 30-ih godina 19. st. nisu bili sami – slijedili su primjer „Poljaka Hodakowskog, Slovaka Kollara, Srbina Karadžića, Ukrajinaca Certeljeva i Maksimovića“ (Франко, 1987: 111). To je, kao što je poznato, bio stav „Rus’kog trojstva“ („Руської трійци“) o pitanju razvoja ukrajinskog jezika i problema ukrajinske grafije, zajedničke za sve Ukrajinke, u Galiciji, koji je iznio M. Šaškevič (1823.) u djelu „Azбука i abeceda“ (1836). Također napominjemo da su djela „Rus’kog trojstva“ tiskana u Budimu u srpskoj tiskari. Prema I. Franku, „primjer Vuka u Srbiji utjecao je na mladu generaciju galicijsko-ruskih pisaca“ (Franko, 1981b: 46). O. Mišanič zapaža da je I. Franko imao na umu prvenstveno pravopis „Rusalke Dnjestrove“ (Мишанич, 2004: 7–22). Navedena usporedba ukazuje na sličnost faktora razvoja načela pisanja kod Srba i Ukrajinaca. Navodimo još nekoliko zajedničkih značajki u povijesti razvoja ukrajinske i srpske ortografije.

Od samog početka i ukrajinski i srpski pravopisni sustavi temeljili su se na ćirilici. U srednjem vijeku i Ukrajince i Srbe karakterizirao je pokušaj uklanjanja inovacija u ukrajinskim i srpskim crkvenim knjigama pod bugarskim utjecajem s obzirom na reformu trnavskog patrijarha Eutimija. Već u suvremeno doba u Ukrajini, Srbiji, a i u Hrvatskoj, budući da su hrvatski studenti usvojili pravopisni koncept Karadžića i Daničića, bilo je pokušaja pisanja pre-

ma fonetskom načelu. U Ukrajini su to bili „Enejida“ (1798) I. Kotljarevskog, gramatika O. Pavlovskog (1818), u Srbiji – „Pismenica serbskoga jezika“ V. Karadžića (1814), kao i njegove zbirke narodnih pjesama.

Godine 1868. u Srbiji je službeno odobren novi pravopis srpskog jezika, ali je pravopisni kaos i dalje prevladavao u ukrajinskim publikacijama (Полюга, 2002: 154). Osobito se u Galiciji i dalje slijedio način pisanja koji je bio prilično udaljen od narodnog jezika. Manji sporovi oko upotrebe jednog ili drugog slova nisu prestajali što je, ne samo štetilo razvoju jezika i književnosti, već i kompliciralo kulturnu i političku situaciju u regiji. Podržavajući ukrajinski pravopis, I. Franko, kao književnik i znanstvenik koji je imao svoj jasan stav o pravopisu, u svojim se polemikama s etimolozima oslanjao na iskustvo situacije u Srbiji, pratio je polemičke aktivnosti V. Karadžića o tom pitanju te analizirao njegove rasprave s protivnicima novih načela pravopisa i grafike.

Za Franka kao znanstvenika u tom je smislu korisno bilo iskustvo V. Jagića i njegova plodna aktivnost vezana za rješavanje pravopisnih problema kod Hrvata, njegova podrška fonetskim načelima pisanja u Galiciji, za koja se I. Franko strastveno zalagao. Treba napomenuti da je V. Jagić u početku bio sklon etimološkom načelu u ortografiji (Бідер, 2004: 43).

U svom radu „Etimologija i fonetika“ I. Franko je naveo značajnu izjavu V. Jagića u korist fonetskog pravopisa: „Kad bi me netko pitao koji je pravopis bolji, bez sumnje bih odgovorio: onaj kojim se služi većina. Samo s tog praktičnog gledišta treba pristupiti pravopisu. Nema temeljnih nesuglasica koje se ne mogu riješiti: a nema ni takvog pravopisa koji bi bio dosljedan u svim aspektima. Osobno sam za fonetski pravopis, i to ne radi principa, već iz praktičnih razloga, zbog potrebe srpsko-hrvatskog jedinstva; mislim, međutim, da smo u tom smjeru već dovoljno daleko otišli i da nam nije potrebno kršiti zakone, čvrste i utvrđene od Vuka i Daničića“ (Франко, 1981d: 168). Komentirajući ovu izjavu, napisao je: „Ove riječi prof. Jagića odmah rješavaju problem u korist fonetike. Dva najvažnija praktična razmatranja govore u prilog tome: nužnost književnog i nacionalnog jedinstva galicijskih Rusina i Ukrajinaca“ (Франко, 1981d: 168–169).

Franko se ponovno poziva na primjer Karadžića koji je, „nakon što je objavio zbirku srpskih narodnih pjesama, objavio i gramatiku srpskog jezika i uspostavio, kako Franko primjećuje, novi fonetski pravopis za taj jezik“ (Франко, 1987: 53). Govoreći o borbi za fonetski pravopis u Galiciji sredinom 19. stoljeća, I. Franko je više puta naglasio ulogu „Rusalke Dnistrove“ u odricanju stare pisane tradicije.

Što se tiče Crne Gore, potrebno je naglasiti da se Vukov pravopis ondje počeo koristiti 1846. g. (Martinović, 1964), ali i nakon njegovog usvajanja, ve-

lika se pažnja i dalje posvećivala narodnim dijalektima, njegovanju njihovog leksičkog i fonetskog bogatstva. Tih godina izvršeno je dopunjavanje *Rječnika* Vuka Karadžića (izdanje iz 1852) rječnikom narodnog jezika u Crnoj Gori (Ostojić, 1996). Od školske godine 1863/64. započela je sustavna upotreba pravopisa u cetinjskoj „maloj školi“, cetinjskom kalendaru i almanahu „Orlić“ (od 1865), kao i u crnogorskoj upravi (1868). Zahvaljujući aktivnostima J. Sundeča, B. Novakovića, J. Pavlovića i drugih, Vukov fonetski pravopis, Mrkaljeva-Karadžićeva reformirana ćirilica i Gajeva reformirana latinica (najprije u almanahu „Orlić“ 1865) postupno su službeno uvedeni u crnogorsku kulturu i obrazovanje (uz određenu polemiku oko upotrebe novog pravopisa) (Šuković, 1976). Smatramo da je od tog trenutka, prema Vukovo-Daničićевой „pravilnosti“, započeo postupni proces istiskivanja primarnih jezičnih značajki Crnogoraca, najprije dubleta. Primarne jezične pojave Crnogoraca postale su sekundarne, a provincijalizmi i dijalektizmi, prethodno sekundarni – postali su primarni. Kodificirana književno-jezična norma nije ostavljala mjesta za tradicionalnu usmenu normu. Na provedbi nove norme radio je B. Novaković, koji je s jasnim ciljem stigao u Crnu Goru 1865. kao srednjoškolski učitelj. Od njegovog dolaska do 1900. godine, pravopis se u školama temeljio na osnovi Vukovih načela opće pravilnosti, što je pridonijelo uvođenju Vukove reforme u škole.

Međutim, mora se priznati da su za pobjedu Vukova jezika i jezične reforme Crnogorci, koristeći samo štokavski jezik s ijekavskim izgovorom, koji je postao osnova njihove nove norme, pretrpjeli najmanje gubitke (u usporedbi, naprimjer, s Hrvatima, koji su žrtvovali svoje kajkavske i čakavske dijalekte, na kojima su već bili formirani njihovi regionalni književni jezici, ili sa Srbima, koji su se odrekli torlačkog dijalekta i prethodne književno-jezične tradicije, kao i s Bošnjacima, koji su napustili velik broj značajki svojstvenih njihovoj štokavskoj dijalektalnoj osnovi. Zapravo, kada postoji narod, on mora posjedovati i njegovati vlastiti jezik, temeljen na vlastitim jezičnim tradicijama. Ako takve jezične tradicije postoje, onda niti jedan „organski dijalekt“, preuzet iz drugog jezika, ne može u potpunosti zamijeniti autohtone jezične tradicije sve dok narod ima nacionalnu samosvijest (Katičić, 1971). To je u svojim radovima isticao I. Franko.

Još jedna zajednička točka u razvoju jezika Srba i Ukrajinaca jest odstupanje od crkvenoslavenske jezične tradicije. Kao što je poznato, književnim jezicima tih naroda prethodile su faze u kojima su crkvenoslavenski idiomi bili odlučujući u njihovom progresivnom razvoju. Ivan Franko nije zanemario funkcije crkvenoslavenskih idioma u jezičnoj, književnoj i kulturnoj praksi „Južnih Rusa“ (imao je na umu Ukrajince – Lj. V.) i „Velikorusa“, osobito u 18. stoljeću (Франко, 1987: 55–56). Crkvenoslavenski faktor, kako je znanstvenik

primijetio, imao je značajnu ulogu u istom razdoblju u razvoju srpskog jezika zbog širenja knjiga iz kijevskih i moskovskih središta u Srbiji, donesenih na zahtjev srpskog metropolita M. Petroviča. Tako je rezolucijom Sinoda iz 1724. poslano 70 primjeraka „Slovenske gramatike“ M. Smotrickog, 400 primjeraka „Bukvara“ F. Prokopoviča i druge literature (Коць-Григорчук, 1997: 144). I. Franko nije izostavio istočnoslavenski utjecaj na srpski jezik. Kao važnu činjenicu spominje dolazak bivšeg „ukrajinskog studenta Kijevsko-Mogiljanske akademije, Kozačinskog“, u Srbiju, gdje je osnovao „slavenske škole, a čak je i pisao za Srbe školske drame o srpskoj povijesti“ (Франко, 1981d: 156); spominje i imena drugih ukrajinskih učitelja – nekadašnjih „studenata Kijevsko-Mogiljanske akademije: Kazunovskog, Klimovskog, Šumiljaka, Levandovskog, Minatskog, Zaluskog“, koji su također bili u Srbiji (Франко, 1981e: 197–198). Njih svakako treba dodati popisu ukrajinskih imena koja su pridonijela razvoju ukrajinsko-srpskih kulturnih odnosa.

Djelovanje škola u kojima su se koristile gramatike M. Smotrickog, L. Zizanja itd. Srbi su s pravom smatrali razdobljem kada je u srpskom obrazovanju, a u velikoj mjeri i u svjetovnim krugovima, crkvenoslavenski jezik srpske redakcije (srpskoslavenski), koji je nastavio srednjovjekovnu tradiciju, zamijenjen crkvenoslavenskim jezikom na istočnoslavenskoj osnovi. Za ljude koji su govorili srpskoslavenskim jezikom, crkvenoslavenski jezik na istočnoslavenskoj osnovi tada je bio sasvim razumljiv, pa je ubrzo postao jezik crkve i počeo dominirati u školi. Kako navodi njemačka slavistica A. Kretschmer, „ta činjenica nije bila shvaćena kao zamjena jednog jezika drugim, već samo kao usvajanje druge varijante istog raširenog jezika, što je dovelo do ujedinjenja s cjelokupnom kulturnom tradicijom Slavica Orthodoxae“ (Kretschmer, 1996: 31–32).

Pod utjecajem tog crkvenoslavenskog jezika na područjima Srbije ubrzo je stvoren spomenuti „slavenosrpski“ jezik. Na tom su jeziku E. Kozačinski i drugi istočnoslavenski učitelji propovijedali, na njemu su pisali i školske drame. J. Skerlić je u vezi s tim primijetio: u 18. stoljeću „slavenosrpski jezik postao je govorni jezik viših slojeva stanovništva“; slavenosrpski jezik ušao je ne samo u književnost, već je iz crkve, škole i knjiga počeo prelaziti u narod i inteligenciju, osobito je utjecao na studente i one koji su se školovali i počeli ga koristiti kao živi jezik (Скерлић, 1923: 152).

U Srbiji su crkvenoslavenski idiomi postali glavni oslonac svim jezičnim varijantama u situaciji vezanoj za razvoj književnog jezika i glavni faktor koji je osiguravao međudjelovanje njihovih blisko povezanih, ali različitih varijanti. Crkvenoslavenski idiomi u kombinaciji sa šumadijsko-vojvođanskim i drugim nacionalnim srpskim elementima (Албин, 1968: 107) bili su karakteristični za jezik srpskog novinarstva („Serbske novine“ (1792) i „Sla-

veno-serbske vedomosti“ (1792)) kao i za jezik nekih djela srpskih pisaca onog doba: Z. Orfelina, J. Rajića, D. Obradovića. Naravno, takva kombinacija različitih leksičkih slojeva u jeziku beletristike i novinarstva tada još nije bila standardizirana i uređena.

Slično tome, u pisanoj praksi Galicije, čak i u drugoj polovici 19. stoljeća, korišteni su crkvenoslavenski nazivi koji su bili u osnovi „jazičija“. Međutim, O. Serbenska smatra da je ta jezična raznolikost činila prepreku u razvoju jezika galicijskih periodičnih publikacija (Сербенська, 1990: 223). I. Franko, opisujući jezik njemu suvremenog ukrajinskog tiska, bio je sklon upravo jezičnom konceptu V. Karadžića, sasvim ispravno smatrajući da jezik, da bi odgovarao stupnju razvoja društva, treba obogatiti novim nazivima i izrazima koji nastaju u procesu razvoja civilizacije (Панько, 1992: 89). S obzirom na to, znanstvenik je posvetio pažnju problemu crkvenoslavenskog nazivlja u razdoblju uspostavljanja i stabilizacije jezika na narodnoj osnovi. Istaknuo je legitimnost odstupanja Srba od crkvenoslavenske jezične tradicije, naglasio svrsishodnost inicijativa Karadžića i drugih reformatora slavenskih jezika, budući da su „...i Srbi, Bugari i Rusini (Ukrajinci) podjednako čuli da [crkvenoslavenski] nije njihov živi jezik. I unatoč svim isticanjima uloge crkvenoslavenskog u njihovim dijalektima, nisu prestali u njemu vidjeti zaseban jezik crkve i crkvenih knjiga, baš kao što je to bilo u Poljskoj, Mađarskoj, Njemačkoj itd. s latinskim jezikom...“ (Франко, 1981b: 55). Znanstvenik je također naglasio važnost narodne kulture u formiranju ukrajinskog književnog jezika na narodnoj osnovi. Upravo zahvaljujući folklornim djelima, prema Ivanu Franku, ukrajinski narod „nije izgubio svoju nacionalnu posebnost“, već je „u svojim poslovicama, pjesmama i bajkama podigao na taj način trajan spomenik svojoj zdravoj, inteligentnoj, poštenoj misli...“ (Франко, 1980: 166). Važno je istaknuti da je prikupljanje, uređivanje i objavljivanje folklornih djela predstavljalo važnu komponentu znanstvenog života i Franka i Karadžića, koji su smatrali da je najprikladnija dijalektalna osnova za srpski jezik, jezik narodnih pjesama i usmenog narodnog stvaralaštva⁴. A Njegoš je, pokazujući izvanrednu važnost narodnog jezika, iskazao veliku naklonost prema narodnoj pjesničkoj tradiciji (Ostojić, 1987).

⁴ „Pjesnarica“, zbirka pjesama (1814), započela je klasični srbijanski Karadžićev korpus srpskih folklornih tekstova. Godinu dana poslije objavljena je druga knjiga pjesama V. Karadžića (Beč, 1815). Prva sadrži 108 tekstova, druga – 117. Nakon toga, Karadžić je počeo uređivati tekstove narodnih pjesama, značajno dopunjujući zbirku, klasificirajući pjesme i raspoređujući ih u četiri knjige pod zajedničkim naslovom „Narodne srpske pjesme“ („Narodne srpske pjesme“). Prve tri knjige ove zbirke objavljene su 1823–1824. Dvije godine ranije objavljene su „Narodne srpske pripovijetke“ („Narodne srpske pripovijesti“).

Jezik folklora bio je po svojoj prirodi prilično razrađen i, s obzirom na svoju značajnu teritorijalnu rasprostranjenost u usmenoj narodnoj umjetnosti u regiji, do određene mjere supradijalektalan.

Istodobno ne možemo zanemariti činjenicu da tadašnji narodni jezik i u Srbiji i u Galiciji nije sadržavao dovoljan broj sredstava za zadovoljavanje svih važnih sfera života tadašnjeg društva. J. Ševeljov je s pravom rekao: „... Crkvenoslavenski jezik, putem posuđivanja ili kalkiranja, upio je ogromna blaga starogrčkog apstraktno-filozofskog ili teološkog jezika, – i teško da se bilo koji narodni jezik na svijetu može pohvaliti takvim blagom“ (Шепех, 1998: 3).

Stoga se, zbog nedostatka vlastitih leksičkih sredstava, srpski jezik ubrzo počeo nadopunjavati turcizmima (za V. Karadžića i njegove sljedbenike turcizmi nisu bile strane riječi, budući da su pripadale narodnom jeziku). Turcizmima se davala prednost pred crkvenoslavenskim i istočnoslavenskim riječima, mađarizmima, romanizmima i germanizmima. Međutim, srpskom jeziku, utemeljenom na narodnom jeziku, od samog početka nisu bili potrebni samo turcizmi. S obzirom na snažan utjecaj istočnih (orijentalnih) i europskih civilizacija, oni nisu zamijenili druge jezične posuđenice, što se naročito odnosilo na apstraktni vokabular. Srpski jezik počeo se nadopunjavati germanizmima, anglicizmima, romanizmima itd. U njega su se vraćali i istočnoslavenski i crkvenoslavenski jezici, što primjećujemo i u Karadžićevom prijevodu „Novog zavjeta“. Slične procese u povijesti ukrajinskog književnog jezika primijetio je J. Ševeljov: „U povijesti ukrajinskog književnog jezika, s vremena na vrijeme val borbe protiv crkvenoslavenizama zamjenjuje suprotni val. Svaki od njih ima svoje specifične društveno-povijesne razloge... Ali sama činjenica stalnog oživljavanja crkvenoslavenizama u književnom jeziku sugerira da oni nisu slučajnost, nisu nečiji pojedinačni hir, već duboka organska komponenta. U prvom primjeru koji nam se nameće nije teško uočiti koliko književni jezik postaje osiromašen, osobito u području apstraktnog leksika, kada se iz njega uklone crkvenoslavenizmi“ (Шепех, 1998: 2).

Dakle, rezimirajmo. 1) Postoji dovoljno zajedničkih značajki u razvoju ukrajinskog i južnoslavenskih jezika. Ukrajinci, Srbi, Hrvati, Crnogorci, kao i drugi narodi, uložili su znatne napore u uređivanje jezika – važne komponente javnog i kulturnog života. 2) To su morali činiti u kompliciranim geopolitičkim uvjetima geografske razdvojenosti i kulturne izolacije. 3) I. Franko, kao izvanredan predstavnik slavenske misli onog doba, detaljno je proučio iskustvo Slavena u vezi s njihovim jezičnim razvojem tijekom razdoblja standardizacije i, uspoređujući jezične procese među Južnim Slavenima sa sličnim procesima u Ukrajini, izveo je važne generalizacije i u pravo vrijeme je ponudio Ukrajincima, posebice Galicijancima, realne načine

рješavanja gorućih problema u vezi s daljnjom standardizacijom ukrajinskog jezika i рješavanjem правописних problema.

Popis literature

- Албин, А. (1968). *Језик новина Стефана Новаковића (1792–1794)*. Нови Сад: Матица српска, 127 с.
- Бідер, Г. (2004). „Історія вивчення української мови в Австро-Угорщині 1848–1918. Віденський та Грацький університети“. In: *Ucrainistica*. Кривий Ріг: М-во освіти і науки України, Криворізький держ. Пед. ун-т., с. 41–57.
- Васильєва, Л. (2002). *Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 343 с.
- Галенко, І. Г. (1983). „Іван Франко і деякі питання загального мовознавства“. In: *Іван Франко і питання мовознавства*. – Львів: ЛДУ імені Івана Франка, вип.13, с. 11–20.
- Грицкат, И. (1966). „У чому је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју српскохрватског језика“. In: *Зборник за филологију и лингвистику*. Нови Сад: Матица српска, Књ. 9, с. 55–67.
- Дашкова, Л. (1996). „Почеци развоја књижевног језика код православних јужних Словена“. In: *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Београд 1996, Кн.25/2, с. 31–41.
- Милановић, А. (2004). *Кратка историја српскоког књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 142 с.
- Корнієнко, Н. (1956). „Іван Франко – мовознавець“. In: *Жовтень*, № 9, с. 71–79.
- Коць-Григорчук, Л. (1997). „Вук Караджич – творець сербської літературної мови“. In: *Питання історії української і слов'янських мов та культури*. Львів: НТШ, с. 143–149.
- Мишанич, О. (2004). „Вук Караджич і Україна“. In: *3 минулих літ*. Київ: Основи, с. 7–22.
- Младеновић, А. (1973). „Типови књижевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века“. In: *Реферати за VII Међународни конгрес слависта у Варшави*. Нови Сад: Матица српска, с. 50–58.
- Панько, Т. І. (1992). *Мова і нація в естетичній концепції І.Франка*. Львів: Світ, 192 с.
- Полюга, Л. М. (2002). „Порівняльна характеристика правописних систем української і сербської мов“. In: *Проблеми слов'янознавства*, вип. 52. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, с. 151–155.

- Радевич-Винницький, Я. (2013). *Мовна складова національного буття: студії з української лінгвополітології*. Дрогобич: Посвіт, 266 с.
- Сербенська, О. (2003). „Мовна комунікація: практика і теоретичні засади Івана Франка“. In: *Записки наукового товариства імені Шевченка*, том CCXLVI. Львів: НТШ, с. 321–340.
- Сербенська, О. А. (1990). „Роль Івана Франка в становленні і розвитку газетно-публіцистичного стилю української мови“. In: *Іван Франко і світова культура*. Кн. 1. Київ: Наукова думка, с. 220–227.
- Скерлиф, J. (1923). *Српска књижевност у XVIII веку*. Београд: Напредак, 351 с.
- Франко, І. (1981a). „Наше літературне життя в 1892 р“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т.29. Київ: Наукова думка, с. 9.
- Франко, І. (1981b). „Літературне життя полудневої Русі і Ян Коллар“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т.29. Київ: Наукова думка, с. 46.
- Франко, І. (1981c). „Слов'янська взаємність в розуміння Яна Коллара і тепер“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 29. Київ: Наукова думка 1981, с. 61–74.
- Франко, І. (1981d). „Етимологія і фонетика в южноруській літературі“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т.29. Київ: Наукова думка, с.154–184.
- Франко, І. (1981e). „Платон Кулаковский. Начало русской школы у сербов в XVIII в. Очерки по истории русского влияния южнославянские литературы“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т.35. Київ: Наукова думка 1981, с. 197–198.
- Франко І. (1891). „Говоримо на вовка, скажімо і за вовка“. In: *Зоря*, 1891, ч. 18, с. 358, 357.
- Франко, І. (1982). „Українська пісня в Сербії“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 32. Київ: Наукова думка, с. 17–18.
- Франко, І. (1987). „Азбучна війна в Галичині“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 47. Київ: Наукова думка, с. 564–568, 585–586.
- Франко, І. (1984). „Історія української літератури. Частина перша“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 40. Київ: Наукова думка, с. 332–339.
- Франко, І. (1985). „З останніх десятиліть XIX в“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 41. Київ: Наукова думка, с. 510.
- Франко, І. (1987). „Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 47. Київ: Наукова думка, с. 111.
- Франко, І. (1980). „Хуторна поезія П. А. Куліша“. In: Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. Т. 26. Київ: Наукова думка, с. 166.

- Франко, І. (1986). „Одвертий лист до гал[ицької] української молодєжі“. In: Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Київ: Наукова думка, т. 45, с. 401–409.
- Шашкевич, М. (1923). *Його твори і значення для Галицької Русі* (За ред. Я.Вербицького). Львів: Просвіта, 123 с.
- ШЕРЕХ, Ю. (1998). „Невіддільна спадщина“. In: *Єдиними устами*. Бюлетень Інституту Богословської термінології та перекладів. Львів, с. 2–3.
- Ярослав Яремко, Я. & Лужецька, Н. (2021). *Іван Франко і поступ новітньої лінгвістики*. Львів : Видавництво „Апріорі“, 436 с.
- Ivić, P. (1985). *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod u štokavsko narječje*. Novi Sad: Matica srpska, 214 s.
- Ivić, P. (1990). *O jeziku nekadašnjem i sadašnjem*. Beograd: Prosveta, 256 s.
- Katičić, R. (1971). *Jezikoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga, 220 s.
- Kretshmer, A. (1996). „О феномену тзв. Slavia Orthodoxa у контексту историје словенських стандартних језикау“. In: *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Кн.25/2. Београд, с. 31–32.
- Martinović, S. N. (1964). „Vukova pravopisna reforma i borba za književno jedinstvo u Crnoj Gori“. In: *Bibliografski vjesnik*. Br.1–3. Cetinje: NBCG, s. 1–49.
- Ostojić, B. (1987). „Književni jezik u Crnoj Gori i Vukova reforma“. In: *Vuk Stefanović Karadžić i Crna Gora*. Titograd: Univerzitetska reč, s. 25–37.
- Sesar, D., (1996). *Putovima slavenskih književnih jezika. Pregled standardizacije češkoga i drugih slavenskih jezika*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 156 s.
- Šuković, R. (1976). „Prve rasprave o crnogorskim udžbenicima maternjeg jezika i njihov značaj za istoriju književnog jezika i literature“. In: *Zbornik radova povodom 140. godišnjice škole iz 1834. godine*. Cetinje, s. 233–247.

Liudmyla VASYLYEVA

**IVAN FRANKO'S LINGUISTIC AREAS OF INTEREST:
UKRAINIAN-SOUTH SLAVIC PARALLELS**

The versatile talent of Ivan Franko manifested itself in many areas of science and culture. Today we have the opportunity to study 50 volumes of his works. However, many do not know that among these diverse interests of I. Franko an important place belongs to linguistic problems. I. Franko was well acquainted with the important achievements of the then general and Slavic linguistics. However, linguistic studies of interrelated problems related to the study of Ivan Franko's activities occupy a modest place. Ivan Franko's interest in language issues, as well as in the problems of language standardization, was based primarily on the complex sociolinguistic situation that arose at that time in Galicia, as well as in other ethnic Ukrainian lands. In this regard, it should be noted that I. Franko at that time faced a complex linguistic situation, which he had to understand in order to determine his creative path, his scientific and socio-aesthetic and artistic conception in relation to all these problems. It is even less known that in Franko's legacy we find an analysis of linguistic problems that concerned the entire Slavic world. It was these parallels that provided I. Frank with interesting material for scientific conclusions and generalizations. And the Slavic idea was an important factor in determining the spiritual orientations of the Ukrainian intelligentsia of Frank's time, as well as its previous generations, which, of course, influenced the formation of the linguistic views of scientists. Therefore, a number of theoretical generalizations of researchers in a pan-Slavic context can be considered a universal pattern for the entire Slavic world of that time.

Key words: linguistic areas of interest of Ivan Franko; language-forming processes among the Slavs; language formation on a folk basis; orthographic problems of the standardization phase, Church Slavonic heritage in language development